

M

MADRİD

Endülüs'te bir şehir,
günümüzde İspanya'nın başşehri
ve aynı adı taşıyan
otonom bölgenin merkezi.

İber yarımadasının ortasında Manzanares nehri kıyısında deniz seviyesinden yaklaşık 665 m. yükseklikte kurulmuştur. Madrid adının "suyun bol olduğu yer" anlamındaki Arapça *mecrâ* kelimesine İspanyolca çoğul ekinin getirilmesiyle (*Mecrît*) veya II. yüzyılda kurulduğu yerde bulunan Matrice köyünün adının Araplar tarafından farklı telaffuzundan meydana geldiği ihtimalleri üzerinde durulmuştur (*Asín*, s. 60).

Bölgedeki yerleşimin oldukça eski dönemlere kadar uzandığı bilinmekle beraber Vizigot ve Roma dönemlerinde Matrice adını taşıyan bir şehirden bahsedilmez. Madrid'in İslâmî dönemde önceleri küçük bir yerleşim yeri olduğu anlaşılmakta, müslüman coğrafyacıların verdiği bilgiler de bunu doğrulamaktadır. Himyerî, *Mecrît*'in Endülüs Emevî Emîri I. Muhammed (852-886) tarafından kurulduğunu söyler (*er-Ravzü'l-mi'fâr*, s. 523). I. Muhammed, Vâdilhicâre'nin güneybatısında kalan savunma kalelerinin bulunduğu bölgedeki Vâdirremle (Guadaramma) dağının eteğinde nehre bakan yüksek arazide bir kale inşa ettirerek etrafını bir hendekle çevirtmiş, kalede bir cami yaptırmış, kısa sürede kalenin çevresinde bir şehir oluşmuştur. Kale büyük ihtimalle, Asturias Kralı III. Alfonso'nun, Madrid'in de içinde bulunduğu Endülüs'ün Sağrûlevsat bölgesi üzerinden saldırılarını engellemek için 252 (866) yılından kısa bir süre sonra yaptırılmıştır. Müslüman coğrafyacıların cuma namazı kılınan büyük bir camisi olan küçük bir şehir ve sağlam bir kale olarak tanıttıkları *Mecrît* (*Şerîf el-İdrîsî*, II, 552; Himyerî, s. 523) asıl önemini sınır bölgesindeki uç kalelerinden biri olmasından alıyordu. Bölgede müslümanlarla Hıristiyanlar arasında çıkan savaşlarda yaklaşık iki buçuk asır boyunca ön savunma merkezi olarak kullanıldı. Giderek sınır bölgesinin en önemli şehirlerinden biri haline geldi ve 933'te II. Ramiro'nun saldırısına mâruz kaldı. III. Abdurrahman zamanın-

da (912-961) valilerin yönettiği bir şehir durumundaydı (*İbnü'l-Ebbâr*, I, 15). Her yönden gelişen şehir aynı zamanda bölge âlimlerinin yerleştiği merkezlerden biri oldu. Şehirde muhaddis Saîd b. Sâlim es-Sağrî ve buraya nisbetle anılan matematik ve astronomi âlimi Ebü'l-Kâsım Mesleme b. Ahmed el-Mecrîti gibi önemli âlimler yetişti. Bununla birlikte *Mecrîtî* ve aynı nisbeye taşıyan diğer ilim adamları tahsillerini büyük ölçüde Kurtuba (Cordoba), Tuleytula (Toledo) ve Vâdilhicâre (Guadalajara) gibi Endülüs'ün büyük ilim merkezlerinde tamamladı. Mülûkû't-tavâif devrinde Tuleytula'da hüküm süren Zünnûniler'in hâkimiyeti altına giren şehir, Tuleytula'nın işgalinden yaklaşık iki yıl önce 476 (1083) yılında Kastilya Kralı VI. Alfonso tarafından ele geçirildi. Ardından şehrin büyük camisi yıkıldı ve yerine bir kilise yapıldı. 1109'da Tuleytula üzerine yürüyen Murâbit Sultanı

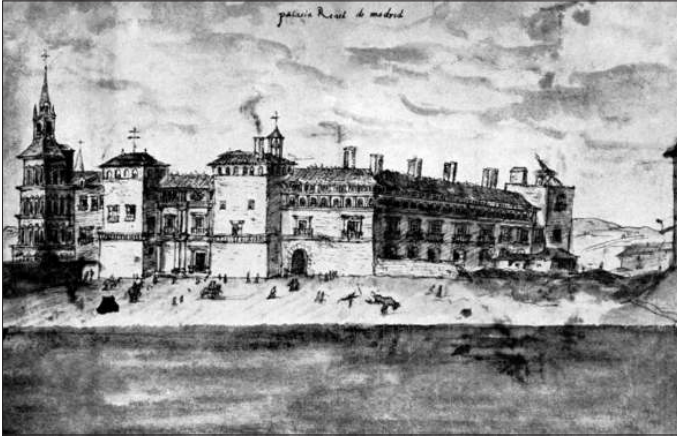
Ali b. Yûsuf b. Tâşfîn, burayı alamamakla birlikte Madrid ve Kastilya topraklarındaki diğer bazı şehirleri ele geçirdi. Ancak oruda çıkan salgın hastalık yüzünden bu merkezler tahliye edildi.

Kastilya hükümdarlarından bazıları, yerinin güzelliği ve havasının temizliği sebebiyle Madrid ve civarını av ve gezi yeri olarak kullandı. Madrid XIV. yüzyılın ilk yarısında canlı bir şehir haline geldi. IV. Henri kalenin yerine bir av köşkü yaptırdı. XVI. yüzyıla kadar bazı krallar zaman zaman orada oturmayı tercih ediyordu. V. Karlos, 1537'de müslümanlardan kalan sarayı yenileyip genişleterek kraliyet sarayı olarak kullandı. Şehirde Escorial Sarayı'nı inşa ettiren II. Felipe, 1561'de İspanya'nın idare merkezini Tuleytula'dan buraya taşıdı ve Madrid İspanya'nın başşehri oldu. Kastilya hâkimiyeti dönemine ait kayıtlarda şehrin adının XII. yüzyılın sonuna kadar Magerit / Mairit, XIII. yüzyılın başlarından itibaren Madrid şeklinde geçtiği belirtilmektedir (*Cavanilles*, VIII [1852], s. 48, 50).

Madrid'in başşehir olmasından itibaren hız kazanan imar faaliyetleri XVII. yüzyılın başında tahta çıkan III. Felipe döneminde devam etti. Şehrin ana meydanı (Plaza Mayor) bu dönemde inşa edildi ve İspanya'nın

Madrid Kraliyet Sarayı ve Almudena Katedrali

Madrid'de kraliyet sarayı haline getirilen Alcazar'ın güney cephesini gösteren 1560 yılı civarına ait gravür (Album de Wingaerde, Villes d'Espagne, Viyana Milli Ktp.)

ekonomik açıdan yaşadığı refah dönemini yansıtan diğer mimari eserlerle birlikte Madrid de mâmur bir şehir haline geldi. Fas Filâli Sultanı Mevlây İsmâil'in 1102'de (1690-91) İspanya Kralı II. Karlos'a elçi olarak gönderdiği Muhammed b. Abdülvehhâb el-Gassânî, yaklaşık sekiz ay süren seyahati hakkında yazdığı eserde Madrid'in XVII. yüzyılın sonlarındaki mimarisi, posta teşkilâtı, gazete basımı ve gündelik hayatına dair önemli bilgiler verir. XVIII. yüzyılın başında İspanya Veraset Savaşı sonunda Habsburg hânedanının yerini Bourbon hânedanına bırakmasıyla başlayan imar hareketi Madrid'e yeni bir kimlik kazandı. 1734'te çıkan bir yangın neticesinde kullanılamaz duruma gelen kraliyet sarayı yeniden inşa edildi. İnşaata tamamlanmasından yaklaşık otuz yıl sonra Madrid'e giden Fas kralının elçisi Ahmed b. Mehdî el-Gazzâl sarayı oldukça büyük, yüksek tavanlı, zemini beyaz mermerle kaplı, duvarları resimlerle süslü, gösterişli bir yapı olarak kaydeder (*Neticetü'l-ictihâd*, s. 121). İspanya'da aydınlanmanın meydana geldiği III. Karlos döneminde (1759-1788) şehirde planlı bir gelişme oldu, geniş cadeler ve meydanlar açıldı. Ocak 1780'de Madrid'e gelen Fas elçisi İbn Osman el-Miknâsî, şehir ve sakinlerinin yanı sıra burada gördüğü müzik aletlerini de canlı bir şekilde tasvir eder (*el-İksir*, s. 83 vd.). 1787'de Osmanlı elçisi olarak İspanya'ya gelen Vâsîf Ahmed Efendi yaklaşık dört buçuk ay kaldığı Madrid'in şehir mimarisini ilginç bulduğunu, binaların taştan yapıldığını, şehirde çok sayıda havuzun yer aldığını ve Escorial'de İslâmî dönemden kalan beş bin kadar yazma eser gördüğünü söyler (Öksüz, s. 61-63). Madrid, başşehir olmasının ardından aynı zamanda İspanya'nın en önemli ilim ve kültür merkezleri arasında yer aldı. XVI. yüzyıldan itibaren şehirde Lope de Vega, Miguel de

Cervantes, José Ortega y Gasset gibi edebiyatçı, düşünür ve bilim adamı yetişti.

İspanya, 1808'de Napolyon tarafından işgal edilince işgalcilere karşı ilk mücadele Madrid'de başladı ve ayaklanmada öncü rolü oynadı. XIX. yüzyılın ikinci yarısında şehre modern bir görünüm kazandıran planlı bir yapılaşma başladı. 1936-1939 İspanya iç savaşının son yılında Franco'ya bağlı kuvvetlerin eline geçen Madrid bu savaş esnasında ağır bombardımanlara mâruz kaldı ve büyük yıkıma uğradı. Ardından onarım faaliyetleri başlatıldı ve savaşın izleri silinmeye çalışıldı. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri ile 1953'te imzalanan Madrid Antlaşması'yla sağlanan yardım sayesinde şehir büyük ölçüde imar edildi. Bu tarihten itibaren hızlı bir şekilde gelişti, zamanla büyüyerek çevredeki banliyöleri de içine aldı. 1980'li yıllarda büyük yoğunluk kazanan İspanya iç göç hareketinin Barselona ile birlikte en yoğun olduğu iki şehirden biri oldu.

Madrid günümüzde ülkenin en büyük şehridir. 2012 sayımına göre şehir nüfusu

3,2 milyondur. Madrid aynı zamanda bir üniversite şehridir. XIX. yüzyılın başlarında kurulan Madrid Üniversitesi'nde yetişen şarkiyatçılar, sosyal bilimler ve özellikle dil ve tarih alanındaki çalışmaları İber yarımadasının İslâmî dönemine dair öncü eserler kaleme aldılar. Bilhassa Francisco Codera y Zaidin, Julián Ribera y Tarrago, Miguel Asin Palacios gibi şarkiyatçıların Endülüs İslâm kültür ve medeniyeti hakkındaki telif ve tahkikleri daha sonra yapılacak çalışmalara öncülük etti. Madrid'de bugün yedisi devlete ait olmak üzere on beş üniversite bulunmaktadır. Ayrıca İlimî Araştırmalar Yüksek Kurulu bünyesinde çok sayıda araştırma merkezi mevcuttur. 27 Ocak 1932'de kurulan ve İspanya'da İslâm araştırmalarının yürütüldüğü en köklü merkezlerden biri olan Escuela de Estudios Árabes ile 10 Ekim 1951'de Madrid araştırmaları için oluşturulan Instituto de Estudios Madrileños bu merkezlerin başında gelir. Şehirde 1950'de Mısır tarafından teşkil edilen ve 1980'li yılların sonuna kadar canlı bir kültür merkezi olarak kalan Mısır İslâm Araştırmaları Enstitüsü ile Suudi Arabistan'ın inşa ettirdiği, 1992'de açılan ve 13.000 m²lik alanı, 30.000 ciltlik kütüphanesi, 500 kişilik konferans salonuyla Avrupa'nın en büyük İslâm merkezi kabul edilen Madrid İslâm Kültürü Merkezi gibi diğer kültür merkezleri de bulunmaktadır. Öte yandan Madrid müze ve kütüphaneleri İslâmî dönemden kalan çok sayıda eseri barındırması yönünden önemlidir (M. Abdullah İnân, s. 334).

Madrid Arkeoloji Müzesi başta olmak üzere şehirdeki müzelerde İslâmî döneme ait pek çok tarihî eser mevcuttur (*a.g.e.*, s. 335-340). İslâmî kaynaklar bakımından Madrid kütüphanelerinin en önemlileri

Goya'nın Madrid'i tasvir eden tablosu (Madrid Prado Müzesi)

Madrid'de Millî Kütüphane

Kral II. Felipe tarafından kurulan Escorial Library, temellerini 1712'de Kral V. Felipe'in attığı Millî Kütüphane ve Real Academia de la Historia'dır. Millî Kütüphanedeki Arapça yazma eserler bölümü, çok değerli kitapların yanı sıra resmî belgelerle doludur. Çoğu Tuleytula'daki bir manastırdan nakledilen bu belgelerin önemli bir kısmını Don Ángel González Palencia *Los Mozárabes de Toledo en los siglos XII y XIII* adlı eserinde yayımlamıştır (I-IV, Madrid 1926-1930). González Palencia, tamamen arşiv belgelerine dayanarak hazırladığı eserinde İslâm kültürünün etkisi altında kalarak Araplaşan Toledolu Hıristiyanların (müsta'rib) dinî ve içtimai hayatını ele almıştır (*DİA*, XIV, 114). Madrid'de yeni kurulan La Biblioteca Islámica da çok zengin bir kütüphanedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâid el-Endelüsî, *Ṭabaḳâtü'l-ümem* (nşr. L. Şeyho), Beyrut 1912, s. 69; İbn Hayyân, *el-Muktebes*, s. 292 vd.; İbn Ebû Usaybia, *ʿUyünü'l-enbâ*, s. 482-483; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, II, 93-106; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmile* (nşr. Abdüsselâm el-Herrâs), Beyrut 1415/1995, I, 15; Şerîf el-İdrîsî, *Nüzhetü'l-müştaḳ*, Beyrut 1409/1989, II, 552; Himyerî, *er-Ravzû'l-mi'fâr*, s. 523; Muhammed b. Abdülvehhâb el-Gassânî, *Rihletü'l-vezîr fi'ftikâki'l-esîr* (nşr. Abdürrahîm Benhâdde), Tokyo 2005, s. 87-90, 105-117; Ahmed b. Mehdi el-Gazzâl, *Neticetü'l-ictihâd fi'l-muhâdene ve'l-cihâd* (nşr. İsmâil el-Arabî), Beyrut 1980, s. 111-125; İbn Osman el-Miknâsî, *el-İksîr fi fekâki'l-esîr* (nşr. Muhammed el-Fâsî), Rabat 1965, s. 83-134; R. Ford, *A Handbook for Travellers in Spain*, London 1855, II, 659, 661; J. O. Asín, *Historia del nombre Madrid*, Madrid 1959; Hüseyin Münis, *Rihletü'l-Endelüs*, Cidde 1405/1985, s. 37-38; *Spain: A Country Study* (ed. E. Solsten – S. W. Meditz), Washington 1990, s. 36-40, 283-284; E. M. Moreno, *La frontera de al-Andalus en epoca de los Omeyyas*, Madrid 1991, s. 168-171; M. Marín, "Ulemas en la Marca Media", *Estudios Onomástico-Biográficos de al-Andalus VII*, Madrid 1995, s. 203-229; a.m.f., "Una ciudad en la frontera de al-Ándalus: Mayrit", *Revisita de Dialectología y Tradiciones Populares*,

LVI/1, Madrid 2001, s. 9-20; M. Abdullah İnân, *el-Âşârü'l-Endelüsiyyetü'l-bâḳiye*, Kahire 1997, s. 331-340; Emîr Şekîb Arslan, *el-Hulelü's-südüsiyye*, Beyrut 1997, I, 237-251; Melek Öksüz, *Türk-İspanyol İlişkileri Çerçevesinde Ahmed Vasîf Efendi'nin İspanya Elçiliği: 1787-1788* (yüksek lisans tezi, 1998), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 61-63; *Testimonios del Madrid Medieval: El Madrid musulmán* (ed. A. T. Gómez v.dğr.), Madrid 2004, tür.yer.; Ali Müntasir el-Kettânî, *İnbî'âşü'l-İslâm fi'l-Endelüs*, Beyrut 2005, tür.yer.; J. C. V. Amieva, "Los manuscritos aljamiados-moriscos: Hallazgos, colecciones, inventarios y otras noticias", *Memoria de los Moriscos: Escritos y relatos de una diáspora cultural* (ed. A. M. Paramio), Madrid 2010, s. 91-128; M. P. A. Alonso, "Los espacios del saber: Bibliotecas de Madrid en la primera mitad del siglo XX", *Viejos y nuevos espacios públicos para la decoración de interiores en España* (ed. A. M. F. García), Gijón 2012, s. 105-132; *The Habsburgs and their Courts in Europe, 1400-1700* (ed. H. Karner v.dğr.), 2014 (e-kitap), s. 151, 152, 340; Christine Mazzoli-Guintard, "Mayrit (SS. IX-XI). Las aportaciones de la cultura material a una definición del hecho urbano", *Cultura material en las tierras de Madrid en la Edad Media* (ed. S. M. Hernández), Madrid 2014, s. 11-27; a.m.f., "Historiografía del Madrid andalusí: Reflexiones sobre las representaciones de Mağrit a lo largo de la historia (siglos X-XXI)", *Una reflexión historiográfica sobre la historia de Madrid en la Edad Media. XIII Jornadas de Historia Medieval* (ed. I. Sánchez), Madrid 2011, s. 15-30; A. Cavanilles, "Memoria sobre el Fuero de Madrid, del año 1202", *Memorias de la Real Academia de la Historia*, VIII, Madrid 1852, s. 1-73; "Niyâbeten 'an ḥâdimi'l-Haremeyni's-şerîfeyn el-emîr Süleymân yefteṭihü'l-Merkeze's-Şekâfiyye'l-İslâmî fi Madrid", *ed-Da'ave*, sy. 1358, Riyad 20.03.1413; M. Santonja – A. Pérez-González, "El Paleolítico inferior en el interior de la península Ibérica. Un punto de vista desde la geoarqueología", *Zephyrus*, sy. 53-54, Salamanca 2000-2001, s. 27-77; T. P. Fernández, "Espacios madrileños de producción documental: el Cuaderno de las Primeras Cortes de Madrid 1329", *Anales del Instituto de Estudios Madrileños*, XLVI, Madrid 2006, s. 21-49; <http://www.aemet.es/documentos/es/conocerlas/publicaciones/Atlas-climatologico/Atlas.pdf>; <http://www.boe.es/boe/dias/2011/09/13/pdfs/BOE-A-2011-14656.pdf>; Şinasi Altundağ, "Madrid", *İA*, VII, 137-138; M. J. Rubiera de Epalza, "Mağrit", *EP* (İng.), V, 1107-1109; Cristina de la Puente, "Wadi'l-Hidjara", a.e., XI, 16-17; Mehmet Özdemir, "González Palencia", *DİA*, XIV, 114.

☐☐☐ CUMHUR ERŞİN ADIGÜZEL

MAGLAY

Bosna'da tarihî bir şehir.

Günümüzde küçük bir kasaba durumunda olup Bosna'daki eski Osmanlı şehirleri içinde en iyi korunanlarından biridir. Eski yerleşim yeri Ozren dağlarının yamaçlarıyla kuşatılmış dar bir arazide yer alır. Nisbeten iyi korunmuş, Ortaçağ'a ait bir kalesi güneyden bu yerleşme yerine hâkim bir kayalığın üzerinde kurulmuştur.

Kale Ortaçağ'dan kalma, daha küçük olan Yukarı Kale ve daha büyük olan Aşağı Kale olarak ikiye ayrılmıştır. Aşağı Kale XVIII. yüzyılda yapılmıştır. Kasabanın yeni kısmı ise Bosna çayının sol (batı) yakasında küçük bir ovada bulunur. Şehrin Bosna'nın Avusturya tarafından işgali döneminde, XIX. yüzyılda Bosanski Samac'dan Saraybosna'ya uzanan bir demiryolu inşasının sebep olduğu bu yeni kesimi özellikle 1950'lerden sonra hızla geliştirdi.

Maglay, küçük bir Ortaçağ kalesinin nasıl önemli bir müslüman kasabasına dönüştüğünün güzel bir örneğidir. Merkezî Bosna'nın ana girişlerinden birinde yer aldığı için, her ne kadar buna dair arkeolojik deliller henüz bulunmasa da tarih öncesi dönemlerden itibaren bir yerleşim yeri olmalıdır. Maglay bölgesinde, XIII-XV. yüzyıllar arasında ait tipik Bosna lahdi tarzında mezar taşlarına rastlanmıştır. Şehrin esas merkezi olan Yukarı Maglay Kalesi ilk defa, Eylül 1408'de bir sefer dönüşünde Macar-Hırvat Kralı Sigismund'un bir fermanında "Maglay kaleminin altında" şeklinde zikredilmiştir. Ancak kale daha eskidir. Kalenin 1962-1963 yıllarındaki kapsamlı restorasyonu sırasında gerçekleştirilen arkeolojik kazılar, XIII-XV. yüzyıllar arasında ait birçok Slav seramik eşyanın yanı sıra XIV. yüzyıla ait "Kesselhaube" tarzında yapılmış demir miğferleri de gün yüzüne çıkardı. Kale büyük bir ihtimalle, XIV. yüzyılın sonlarında Macar-Hırvat Kralı Lajos'un ölümünün ardından (1388) Macar-

Maglay'da Kalavun Yüsf Paşa Camii

